

Сергєєва Вікторія Євгенівна*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри романо-германської філології
Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
Полтава, Україна*E-mail: vsergeeva2307@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6842-0253>**Формування міжкультурної компетентності засобами іноземної мови
у студентів закладів вищої освіти нефілологічного профілю**

У статті розглянуто питання формування міжкультурної компетентності студентів закладів вищої освіти нефілологічного профілю як одного з ключових завдань сучасної освіти в умовах глобалізації, культурного різноманіття та зростання міжнародної мобільності. Акцентовано на важливості розвитку здатності до міжкультурного порозуміння, емпатії, відкритості до інших культур та навичок конструктивної взаємодії у багатокультурному середовищі, що є необхідною умовою професійної діяльності майбутніх фахівців у різних галузях. Обґрунтовано роль іноземної мови як ефективного засобу формування міжкультурної компетентності, що виконує не лише комунікативну функцію, а й виступає як носій цінностей, моделей поведінки та культурних смислів.

Зазначено, що специфіка формування міжкультурної компетентності у студентів нефілологічного напрямку полягає, з одного боку, в обмеженому обсязі мовної підготовки, а з іншого – в актуальності інтеграції міжкультурного компонента у фахове навчання. Визначено, що найбільш дієвим є підхід, за якого іноземна мова вивчається не ізольовано, а в контексті професійних тем, ситуацій та моделей спілкування. Підкреслено важливість створення навчального середовища, що моделює ситуації міжкультурної взаємодії, та використання освітніх стратегій, які розвивають як когнітивні, так і поведінкові й емоційно-ціннісні складники міжкультурної компетентності.

Описано педагогічні засоби, які були апробовані в процесі формувального етапу дослідження: кейс-методи з міжкультурною проблематикою, рольові ігри, навчальні проєкти з акцентом на культурну різноманітність, використання автентичного відеоконтенту, цифрові платформи та онлайн-ресурси для міжнародної комунікації. Визначено, що застосування цих засобів у поєднанні з компетентнісним, діалогічним, критичним і інтегративним підходами створює умови для ефективного формування міжкультурної компетентності в студентів, для яких іноземна мова не є фаховою. Зроблено висновки про доцільність системного, міждисциплінарного та особистісно орієнтованого підходу до організації навчання, що поєднує мовну підготовку з культурним розвитком.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, іноземна мова, нефілологічні спеціальності, міжкультурна взаємодія, культурна рефлексія, педагогічні засоби, вища освіта.

Вступ. У сучасному глобалізованому світі, де міжкультурна взаємодія стала невід'ємною частиною професійного та суспільного життя, питання формування міжкультурної компетентності набуває особливої актуальності. Здатність до ефективного спілкування з представниками інших культур, усвідомлення культурної різноманітності, толерантність і відкритість до «іншого» є не лише ознаками освіченої особистості, а й обов'язковими складниками професійної компетентності фахівця будь-якої галузі.

Заклади вищої освіти, зокрема ті, що здійснюють підготовку нефілологів, покликані не лише формувати вузькопрофесійні знання та вміння, а й забезпечувати розвиток таких універсальних якостей, таких як міжкультурна свідомість, уміння вести діалог у багатокультурному середовищі, запобігати конфліктам на міжкультурному ґрунті. Одним із найефективніших інструментів цього процесу є іноземна мова – не лише як засіб комунікації, а й як носій культурних смислів, моделей поведінки, цінностей і світогляду.

Викладання іноземної мови у ЗВО нефілологічного профілю має трансформуватися з традиційного мовного навчання до навчання, що формує компетентності міжкультурного діалогу. Проте на практиці цей процес залишається недостатньо розробленим: спостерігається фрагментарне використання культурознавчих компонентів, відсутність системного підходу до розвитку міжкультурної компетентності у немовних студентів, а також брак педагогічних моделей, що поєднують мовну й культурну підготовку.

Мета та завдання дослідження. Мета статті – проаналізувати педагогічні можливості іноземної мови як засіб формування міжкультурної компетентності у студентів нефілологічного профілю та окреслити ефективні підходи до реалізації цього процесу в освітньому середовищі ЗВО.

Матеріали та методи дослідження. У процесі дослідження було використано комплекс взаємопов'язаних методів, які забезпечили всебічне вивчення проблеми формування міжкультурної компетентності студентів нефілологічного профілю. Зокрема, застосовано теоретичні методи (аналіз психолого-педагогічної, методичної та філософської літератури з теми дослідження, узагальнення наукових підходів, моделювання педагогічних умов), емпіричні методи (спостереження за навчальним процесом, анкетування та опитування студентів і викладачів, аналіз продуктів навчальної діяльності), а також формувальний педагогічний експеримент, спрямований на перевірку ефективності впроваджених педагогічних засобів і методик. Для обробки результатів експериментального етапу використовувалися методи кількісного та якісного аналізу: статистична обробка результатів анкетування, контент-аналіз студентських проєктів, порівняльний аналіз рівня сформованості міжкультурної компетентності на початковому та підсумковому етапах експерименту.

Результати дослідження. Поняття «міжкультурна компетентність» посідає важливе місце в теорії та практиці сучасної освіти, особливо в контексті підготовки фахівців до професійної діяльності в умовах культурного різноманіття. У науковій літературі воно розглядається як комплекс знань, умінь, навичок і особистісних якостей, що забезпечують ефективну міжкультурну взаємодію, здатність розуміти, інтерпретувати та адекватно реагувати на поведінку представників інших культур.

Поняття отримало широку підтримку у європейських освітніх документах, зокрема в матеріалах Ради Європи та ЮНЕСКО, де міжкультурна компетентність трактується як ключовий складник освіти XXI ст. За визначенням М. Бірам (Byram, 1997), міжкультурна компетентність – це здатність особи не лише говорити іноземною мовою, а й критично осмислювати власну і чужу культуру, вести міжкультурний діалог на основі взаємоповаги та розуміння. Учений виокремлює п'ять компонентів цієї компетентності: *attitudes* (толерантність, відкритість), *knowledge* (знання про культуру), *skills of interpreting and relating*, *skills of discovery and interaction*, *critical cultural awareness*.

Інші дослідники (Deardorff, 2006; Fantini, 2009) акцентують на динамічному, процесуальному характері міжкультурної компетентності, яка формується поступово й залежить від досвіду міжкультурної взаємодії. Deardorff, зокрема, пропонує модель розвитку цієї компетентності, яка включає внутрішні (цінності, установки, знання) та зовнішні (поведінкові) складники, і підкреслює важливість рефлексії та постійного самовдосконалення.

В українському науково-педагогічному дискурсі міжкультурна компетентність також визначається як ключовий компонент сучасної мовної освіти (Зимня, 2004; Пассов, 2011; Гуревич, 2020; Костюк, 2023). У дослідженнях вітчизняних учених вона трактується як інтегративне утворення, що охоплює когнітивний (знання про культуру), поведінковий (уміння взаємодіяти), афективний (цінності, толерантність) та рефлексивний (здатність до самокорекції) компоненти.

Таким чином, міжкультурна компетентність – це не лише культурознавче знання, а й здатність будувати ефективну, толерантну комунікацію в полікультурному середовищі, що є особливо важливим для студентів нефілологічного профілю, які готуються до професійної діяльності в міжнародному контексті.

Іноземна мова в освітньому контексті давно перестала бути лише об'єктом вивчення як система лексичних, граматичних і фонетичних знань. У сучасному педагогічному дискурсі вона розглядається як повноцінний інструмент міжкультурної взаємодії, що відкриває доступ до інших ціннісних систем, способів мислення, моделей соціального спілкування та поведінки. Завдяки іноземній мові студенти здобувають не лише мовні навички, а й можливість побачити світ «очима іншої культури», що є ключовим елементом формування міжкультурної компетентності.

Іноземна мова виконує роль посередника між культурами, сприяючи розвитку здатності до емпатії, рефлексії та критичного осмислення культурних відмінностей. Як зазначає М. Бірам (Byram, 1997), володіння мовою без розуміння культурного контексту призводить до поверхневого засвоєння комунікативних практик, тоді як справжнє міжкультурне порозуміння вимагає інтеграції мовної та культурної підготовки. Таким чином, вивчення іноземної мови у ЗВО нефілологічного профілю має спрямовуватися не лише на розвиток лінгвістичної компетенції, а й на формування здатності до культурного посередництва, тобто до тлумачення, порівняння й узгодження культурних значень.

Важливим чинником у цьому процесі є **використання автентичного мовного матеріалу**, зокрема текстів, відео, діалогів, соціальних практик, які передають реальні прояви культури. Наприклад, ознайомлення з національними комунікативними стилями, вербальними і невербальними нормами, системами ввічливості або культурно маркованими мовними одиницями допомагає студентам уникати

стереотипного мислення, формувати культурну чутливість та розуміння соціальних нюансів іншомовного спілкування.

Іноземна мова також створює можливості для непрямой міжкультурної взаємодії (через вивчення текстів, перегляд відео, участь у міжнародних онлайн-проєктах) і прямої комунікації (спілкування з носіями мови, участь у міжнародних конференціях, студентських обмінах). Саме через ці форми студенти здобувають практичний досвід міжкультурної взаємодії, що дає змогу переносити знання з аудиторного контексту в реальні життєві ситуації.

Обговорення результатів. Таким чином, іноземна мова є ефективним педагогічним інструментом для формування міжкультурної компетентності, оскільки дає змогу інтегрувати комунікативні, когнітивні, емоційно-ціннісні й поведінкові компоненти особистості в єдину систему, що забезпечує успішну міжкультурну взаємодію.

Формування міжкультурної компетентності у студентів закладів вищої освіти нефілологічного профілю має свої специфічні особливості, зумовлені, передусім, тим, що іноземна мова для цих здобувачів освіти не є профілюючою дисципліною. У зв'язку із цим виникає низка об'єктивних викликів: обмежений аудиторний час, слабка внутрішня мотивація, орієнтація студентів на суто професійні знання та недостатня сформованість загальнокомунікативних умінь. Водночас саме ці категорії студентів у майбутньому дедалі частіше матимуть справу з багатокультурними командами, іноземними партнерами, міжнародними проєктами – отже, потреба у міжкультурній компетентності для них є не менш, а подекуди й більш актуальною, ніж для філологів.

Однією з провідних особливостей є потреба в інтеграції міжкультурного компонента в професійно орієнтоване мовне навчання. Для студентів технічного, економічного, медичного чи юридичного профілю вивчення іноземної мови повинно здійснюватися не ізольовано від фахового контексту, а через теми, які мають безпосереднє прикладне значення, наприклад «Cultural specifics of professional communication in international IT-teams», «Patient-centered intercultural communication», «Business etiquette in multicultural environments». У такий спосіб створюється зв'язок між мовною і професійною мотивацією студентів.

Ще однією особливістю є необхідність опори на досвід міжкультурної взаємодії студентів навіть у непрямій формі. Оскільки не всі здобувачі мають досвід безпосереднього спілкування з представниками інших культур, важливо моделювати такі ситуації у навчальному середовищі: проводити рольові ігри, дебати, аналіз культурно конфліктних ситуацій, інтерпретацію соціальних практик. Відповідні дидактичні прийоми (аналіз відеофрагментів, критичне порівняння стереотипів, культурознавчі міні-дослідження) сприяють формуванню здатності до культурного порозуміння та переосмислення власних культурних уявлень.

Окрім того, варто враховувати, що у студентів нефілологічних спеціальностей рівень мовної підготовки може бути нерівномірним, що вимагає гнучкості від викладача в доборі форм і засобів навчання. Формування міжкультурної компетентності в такому разі часто починається з розвитку елементарної чутливості до культурних відмінностей (наприклад, через контрастивний аналіз мовленнєвих ситуацій), поступово переходячи до складніших форм: критичного осмислення цінностей, культурної рефлексії, уміння аргументовано реагувати в ситуаціях міжкультурного непорозуміння.

Важливо також враховувати вплив цифрового середовища як чинника міжкультурного навчання: сучасні студенти активно занурені в багатокультурний медіапростір і часто мають поверхневі, неструктуровані уявлення про інші культури, що формуються під впливом соціальних мереж, ігор, відеоконтенту. Завдання викладача полягає у спрямуванні цієї взаємодії в конструктивне русло – через навчальні блоги, кроскультурні онлайн-курси, міжнародні освітні колаборації.

Таким чином, формування міжкультурної компетентності у студентів нефілологічного профілю вимагає контекстуалізованого, міждисциплінарного та особистісно орієнтованого підходу, що враховує як обмеження, так і потенціал даної категорії здобувачів освіти.

Ефективне формування міжкультурної компетентності у студентів закладів вищої освіти нефілологічного профілю потребує не лише теоретичного обґрунтування, а й добору відповідних педагогічних засобів, які дають змогу реалізувати цю мету в умовах обмеженого навчального часу, різнорівневої мовної підготовки та орієнтації на фахову спрямованість.

У межах нашого педагогічного досвіду було апробовано комплекс засобів і підходів, які продемонстрували свою результативність. Перш за все, використовувався кейс-метод міжкультурного змісту, зокрема ситуації культурного непорозуміння у професійному середовищі (наприклад, «A Misinterpreted Email in International Business», «Doctor-Patient Communication Failure Due to Cultural Differences»). Обговорення таких кейсів стимулювало у студентів емпатію, навички інтерпретації культурних норм та вміння пропонувати конструктивні рішення.

Рольові ігри стали ефективним засобом розвитку адаптивності у міжкультурному спілкуванні. Зокрема, моделювалися такі ситуації: «Job Interview in a Foreign Company», «Team Meeting with

International Stakeholders», «Tour Guide for Foreign Visitors». Учасники гри набували досвіду імпровізації, адаптації до чужих культурних очікувань, активного слухання та коректного реагування на нетипові мовленнєві дії.

Застосовувалися також автентичні відеоматеріали з подальшим аналізом культурно зумовленої поведінки (фрагменти інтерв'ю, соціальних експериментів, відеоблогів, рекламних роликів із різних країн). Студенти зіставляли, як у різних культурах виражаються подяка, незгода, запрошення, вибачення, які особливості вербальної й невербальної поведінки домінують у певних спільнотах. Це давало змогу вийти за межі лінгвістичного аналізу і сформувати первинну культурну рефлексію.

У структурі занять активно застосовувалися міжкультурні проекти (індивідуальні та групові), зокрема створення двомовних презентацій на теми: «Cultural Values in Professional Life», «Workplace Etiquette Across Cultures», «Gender and Communication in Different Societies». Проекти передбачали самостійне опрацювання джерел, аналіз культурних феноменів, представлення результатів у форматі усного виступу, постера, інфографіки, есе тощо.

Цифрові технології дали змогу розширити спектр засобів: студенти брали участь у міжнародних телекомунікаційних програмах (наприклад, *eTwinning*, *UNESCO Global Classrooms*), коментували іноземні новинні матеріали в межах онлайн-дискусій, створювали блоги на теми культурної різноманітності. За допомогою інтерактивних платформ (Padlet, Mentimeter, Google Jamboard) організовувалися опитування, обмін думками, міні-дослідження культурних звичаїв.

Педагогічна ефективність зазначених засобів посилювалася завдяки методичним підходам, серед яких провідними були:

- компетентнісний підхід (орієнтація не лише на знання, а й на реальні вміння діяти в міжкультурних ситуаціях);
- критичний підхід (рефлексивне переосмислення культурних упереджень, стереотипів);
- діалогічний підхід (моделювання ситуацій рівноправного спілкування культур);
- інтегративний підхід (поєднання мовної та культурної підготовки).

Висновки. Таким чином, формування міжкультурної компетентності у студентів нефілологічного профілю потребує спеціально організованої системи педагогічних впливів, що поєднує автентичний зміст, активні форми навчання, цифрові інструменти та розвиток особистісної залученості до діалогу культур.

Проведене дослідження підтвердило важливість і своєчасність формування міжкультурної компетентності у студентів закладів вищої освіти нефілологічного профілю в умовах глобалізації, зростання міжкультурної мобільності та потреби у комунікації у багатокультурному професійному середовищі. Іноземна мова у цьому контексті виконує не лише інструментальну функцію, а й постає як важливий засіб міжкультурного посередництва, що формує відкритість до іншого, здатність до порозуміння й культурної рефлексії.

На основі теоретичного аналізу окреслено сутність міжкультурної компетентності як багаторівневого особистісного утворення, що поєднує когнітивні, поведінкові, емоційно-ціннісні та рефлексивні компоненти. Виокремлено специфіку цього процесу у студентів нефілологічного профілю, зумовлену відсутністю профільного лінгвістичного фаху, необхідністю інтеграції культурного компонента в професійно орієнтоване навчання, а також потребою у формуванні гнучкої міжкультурної адаптивності навіть за обмеженого мовного ресурсу.

Результати педагогічної апробації довели ефективність застосування таких засобів, як кейс-методи, рольові ігри, міжкультурні проекти, автентичні відеоматеріали, цифрові платформи й міжкультурні онлайн-програми. Їх реалізація в освітньому процесі сприяла розвитку в студентів критичного мислення, емоційної емпатії, толерантності, навичок конструктивного діалогу та готовності діяти у багатокультурному середовищі.

Отже, іноземна мова в умовах підготовки нефілологів повинна виконувати подвійну функцію – як засіб професійної комунікації і як педагогічний інструмент культурного розвитку.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у розробленні диференційованих моделей формування міжкультурної компетентності для різних спеціальностей, а також у поглибленні міжпредметної інтеграції мовного та фахового компонентів.

Література

Гуревич Р.С. Міжкультурна комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2020. № 27. С. 114–119.

Зимня І.А. Ключові компетентності як результативно-цільові основи компетентнісного підходу в освіті. Київ : Науково-методичний центр, 2004.

Костюк Г.П. Формування міжкультурної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей у процесі навчання іноземної мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 56. С. 102–107.

Пассов Є.І. Комунікативна методика навчання іноземної мови: досвід, проблеми, пошуки. Київ : Наукова думка, 2011.

Byram M. Teaching and assessing intercultural communicative competence. *Multilingual Matters*, 1997.

Council of Europe. White Paper on Intercultural Dialogue: «Living together as equals in dignity». Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2008.

Deardorff D.K. Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in International Education*. 2006. Vol. 10, № 3. P. 241–266.

Fantini A.E. Assessing intercultural competence: Issues and tools. In D. K. Deardorff (Ed.), *The SAGE handbook of intercultural competence* (pp. 456–476). SAGE Publications, 2009.

UNESCO. Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework. Paris : UNESCO, 2013.

Formation of intercultural competence by means of a foreign language at students of higher education institutions of non-philological profile

Sergeieva Viktoriia

*PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Romance and Germanic Philology
State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University», Poltava, Ukraine*

The article addresses the issue of developing intercultural competence among students of non-philological higher education institutions through the use of a foreign language as both a means of communication and a tool for intercultural reflection. In the context of globalization, increasing international mobility, and the growing importance of cross-cultural communication in the professional environment, the ability to understand and engage effectively with representatives of other cultures has become a key component of modern professional education. The authors emphasize that intercultural competence involves not only knowledge of cultural norms and differences but also the development of empathy, tolerance, cultural awareness, and critical self-reflection.

The study highlights the specific challenges and features of forming intercultural competence among non-language majors, including the limited duration of foreign language instruction, varying levels of language proficiency, and the need to integrate intercultural learning into professional and subject-specific contexts. The role of the foreign language is reinterpreted in this process: it is seen not simply as an academic subject but as a gateway to cultural meanings, behavioral models, and social practices that facilitate meaningful interaction in multicultural environments.

The article outlines a range of pedagogical tools and approaches tested during the formative stage of the research. These include intercultural case studies, role-playing scenarios, project-based learning with a cultural focus, analysis of authentic video materials, and the use of digital platforms and online communication tools for simulated or real international interactions. The integration of these tools was supported by competence-based, dialogic, critical, and integrative approaches, ensuring a balance between cognitive, behavioral, and affective dimensions of intercultural development.

The author concludes that a systematic and interdisciplinary approach to the formation of intercultural competence – one that combines language learning with the development of intercultural sensitivity and critical thinking – is especially effective for students outside the field of philology. The results of the pedagogical experiment confirm the relevance and effectiveness of combining professional orientation, language instruction, and intercultural education into a unified educational strategy.

Keywords: *intercultural competence, foreign language, non-philological majors, intercultural communication, cultural reflection, pedagogical tools, higher education.*

References

Hurevych, R.S. (2020). Mizhkulturna komunikatyvna kompetentnist yak skladova profesijnoyi pidhotovky suchasnoho faxivcya [Intercultural communicative competence as a component of professional training of a modern specialist]. *Pedahohichna osvita: teoriya i praktyka*, (27), 114–119.

Zymnya, I.A. (2004). *Klyuchevye kompetentnosti kak rezultativno-tselevye osnovy kompetentnostnogo podkhoda v obrazovanii* [Key competences as basics of competence oriented approach in education]. Naukovo-metodychnyj centr.

Kostyuk, H.P. (2023). Formuvannya mizhkulturnoyi kompetentnosti studentiv nefilolohichnykh specialnostej u procesi navchannya inozemnoyi movy [Formation of intercultural competence of students of non-linguistic specialities in the process of learning foreign languages]. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, (56), 102–107.

Passov, Ye.I. (2011). *Komunikatyvna metodyka navchannya inozemnoyi movy: dosvid, problemy, poshuky* [Communicative methods of teaching foreign languages: experience, problems, searches]. Kyiv: Naukova dumka.

Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Multilingual Matters.

Council of Europe. (2008). *White Paper on Intercultural Dialogue: «Living together as equals in dignity»*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Deardorff, D.K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in International Education*, 10(3), 241–266.

Fantini, A.E. (2009). *Assessing intercultural competence: Issues and tools*. In D.K. Deardorff (Ed.), *The SAGE handbook of intercultural competence* (pp. 456–476). SAGE Publications.

UNESCO. (2013). *Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework*. Paris: UNESCO.

Accepted: May 13, 2025